

ÖZGÜRLÜK ŞAİRİ MELİKÜŞSUARA BAHÂR

(1265-1330 Hş. /1887-1951)

NİMET YILDIRIM*

ÖZET

Çağdaş İran edebiyatının en önemli simalarından biri olan Meliküşsuara Bahâr, şair, yazar, gazeteci, tarihçi, araştırmacı, çevirmen, siyasî ve sosyal eleştirmen ve aynı zamanda etkili bir siyaset adamıdır. Çağdaş Fars edebiyatının en büyük özgürlük şairleri arasında yer alan Bahâr'ın meşrutiyet dönemi sosyal içerikli kasideler yazan, milli duyguları dizelerine aktaran, özgürlük taraftarı şiirler yazan, Fars şiirine ve özellikle de kaside yazımcılığına yeni bir kan veren en büyük şair olduğu kabul edilmektedir. Hiç bir edebi ekolle sınırlandırılmayacak bir tarza sahip olan Bahâr, edebiyatın çeşitli alanlarında birtakım eserleri Farsça'ya çevirmiş, çeşitli bilim dallarında araştırmalarda bulunmuş, değişik konularda çok sayıda makale; kaside müstezad, gazel, kıta, mesnevi, rubai gibi kalıplarda şiirler yazmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bahâr, Meliküşsuara Bahâr, Muhammed Takî Bahâr

ABSTRACT

Mohammad Taqî Bahâr widely known as Malekoshooarâ and Malekoshooarâ Bahâr (literally: the king of poets), is a renowned Iranian poet and scholar, who was also a politician, journalist, historian and Professor of Literature. Although he was a 20th century poet, his poems are fairly traditional and strongly nationalistic in character. Bahâr published numerous articles in his newspapers in which he passionately exhorted his readers to stand up and help bring about the establishment of a functioning Parliament. He equally forcefully advocated creation of new and reformed public institutions, a new social and political order and of new forms of expression. After the triumph of the Constitutional Revolution, Bahâr was repeatedly elected as Member of Parliament.

Keywords: Mohammad Taqî Bahâr, Malekoshooarâ, Malekoshooarâ Bahâr

• 1. Hayatı ve Edebi Kişiliği

1304 hk./1887 yılında Horasan eyaletinin merkezi Meşhed'te dünyaya gelen “Meliküşsuarâ” lakaplı, “Bahâr” mahlaslı şair, yazar, gazeteci, siyaset adamı ve araştırmacı **Mirzâ Muhammed Takî**'nin, çocukluk ve gençlik dönemleri Şîîlerin sekizinci imamı, **İmam Rızâ**'nın (ö. 203/819) kutsal makamı “Astân-i Kuds-i Razevî” civarında geçmiştir. Ataları, Kaçar egemenliğinin ilk dönemlerinde Kaşan'dan göç ederek Horasan'a yerleşmiş olan Muhammed Takî'nin baba tarafından soyu **Feth Alî Şâh** (eg. 1212-1250/1798-1835)

* Prof. Dr. Nimet YILDIRIM, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü. Email: yildirim2002@hotmail.com; web: nimetyildirim.com; nyildirim.wordpress.com.

dönemi ünlü kaside ustalarından **Mirzâ Ahmed Saburî-yi Kaşanî** (ö. 1229/1814)'ye varmakta, bu nedenle babası "Sabûrî" mahlasıyla bilinmektedir. Dört yaşında ilköğrenimine başlayan Muhammed Takî, altı yaşında Farsça'yı ve *Kur'ân*'ı iyi düzeyde öğrenmişti. Çocukluk döneminden başlayarak Astân-i Kuds'un meliküşşuarası, Horasan'ın ileri gelen kişiliklerinden olan babası **Muhammed Kâzım-i Sabûrî**'nin¹ yanında edebî ve kültürel bilgiler alıyor, şiir öğreniyordu. Yedi yaşından itibaren babasından *Şahnâme* okumaya başladı. İlk şiirini de bu dönemde yazdı. Daha sonra babasından aldığı eğitim yanında öğrenimini dönemin ünlü şahsiyetlerinden **Edîb-i Nişaburî** olarak bilinen Mirzâ Abdulcevâd'tan (ö. 1305 hş./1926) Arapça, Farsça ve diğer çeşitli konularda eğitim görerek tamamladı. Babasının ölümünde (1322 hk./1904) onsekiz yaşında olan Muhammed Takî'ye "Meliküşşuaralık" makamı ve unvanı **Muzafferuddîn Şâh** (eg. 1313-1324/1896-1906) tarafından verildi.²

Muhammed Takî'nin diğer hocaları arasında o dönemlerde Meşhed'in ünlü matematikçileri ve astronomlarından, aynı zamanda önde gelen filozoflarından **Mirzâ Abdurrahmân-i Bedrî, Âsıfuddevle Gulâmrızâ Hân Şâhsûn** da yer almaktadır.³

Bahâr, Horasan tarzını da yine hocası Edîb'in teşvikleriyle benimsemişti. Ancak Tahran'a gelip yerleştikten sonra, yeni, güncel ve modern çağın gelişmelerini klasik şiir kalıpları ve tarzında ifade edebilmesi gerektiği inancındaydı. Horasan tarzını sadece şekil açısından önemsiyor, şiirin içeriğinin asra uygun bir şekilde döşenmesi gerektiğini savunuyordu. "Kılıçtan, okluktan, zırh, miğfer gibi savaş araçlarından, artık şimdi İran'ın elinde olmayan birtakım ünlü şehirlere söz etmenin, klasik söz ustaları **Ferruhî** (ö. 429/1037) ya da **Unsurî** (ö. 431/1039) gibi şairlerin yaptıklarını kelime kelime taklit etmenin artık demokratik dünya çağına ve bilimsel yeni gelişmelere uygun olmayacağı kanısındaydı.⁴

¹ **Sabûrî**, 1257 hk. yılında Horasân'da dünyaya gelmiştir. Babası Kaşan ahalisinden önde gelen bir kişiliktir. Gençlik yıllarından itibaren bilim ve edebiyatla ilgilenmiş, **Muzafferuddîn Şâh** tarafından da Astân-i Kuds-i Razevî'nin meliküşşuaralık unvanı verilmiştir. Kaside türünde klasik dönem şairlerinin tarzını izlemiştir. 3.000 beyit şiir içeren divanı vardır.

² Burkaî, Seyyid Muhammed Bâkır, *Sohenverân-i Nâmî-yi Mu'âsir*, Tahran 1373 hş., I, 585; Âryenpûr, Yahyâ, *Ez Sabâ Tâ Nîmâ*, Tahran II, 123-124; Âryenpûr, Yahyâ, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, Tahran 1374 hş., III, 473; Muhammed İshâk, *Sohenverân-i Nâmî-yi Îrân Der Târîh-i Mu'âsir*, Tahran 1363 hş. I, 439; Fereciyan, Murtazâ -Necefzâde, Bârfürûş Muhammed Bâkır, *Tanzserâyân-i Îrân*, Tahran 1378 hş., I, 116; Muhammedî, Hasan Alî, *Ez Bahâr Tâ Şehriyâr*, Tahran 1375 hş., I, 116-117; Yahakkî, Muhammed Ca'fer, *Çun Sebû-yi Teşne/Edebiyyât-i Mu'âsir-i Fârsî*, Tahran 1379 hş., s. 31; Zerrînkûb, Abdülhuseyn, *Ez Guzeşte-yi Edebî-yi Îrân*, Tahran 1375 hş., s. 506-507; Hatîbî, Hasan, "Bahâr Muhammed Takî", *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 698; Kanar, Mehmet, *Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul 1999, s. 233-234; Kanar, Mehmet, "Bahâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, IV, 469.

³ Muhammed İshâk, *Sohenverân-i Nâmî-yi Îrân*, I, 439.

⁴ İttihâd, Hûseng, *Peşûhişgerân-i Muâsir i Îrân*, Tahran 1379 hş., II, 108.

Babasının hayatta bulunduğu dönemlerde kendisi on dört yaşlarındayken onunla birlikte devam ettiği birtakım siyasî mahfiller ve özgürlükçü grupların faaliyetlerine katılması nedeniyle dönemin siyasî ve sosyal gelişmelerini yakından izleme fırsatını yakalayan ve olayları bizzat yaşayan Bahâr, özgürlük temalı şiirlerini ve düşüncelerini dönemin yüksek tirajlı gazetelerinde yayınlama imkanı buldu. İlk edebi-siyasî yazılarını imzasız ve gizli olarak *Horasan* gazetesinde yayınladı. 1284 hş./1905 yılında Kaçar hükümdarlarından **Muhammed Alî Şâh**'a (eg. 1324-1327 hk./1906-1909) hitaben kaleme almış olduğu

“*Hatadır İran şahına özgürlükten söz etmek;*

Allah'a kalmıştır artık İran'ın işi”

matla'lı müstezâdıyla büyük ün kazandı. Yirmi yaşından itibaren siyasal mücadeleler içerisinde yer almaya başlayan şair, Horasan bölgesinden meşrutiyetçiler safına katılmış, Horasanlı olmasına rağmen meşrutiyet fermanının özgürlük rüzgârları kendisi çekip Tahran'a götürmüştür. Bahâr, siyasî faaliyetlerine başladığı bu dönemlerde ilk adımlarını da siyasî, eleştirel ve diğer konulardaki şiirleriyle **Mirzâ Hâşim Hân Kazvinî** yönetiminde çıkan *Horasan* ve *Tûs* adlı gizli hazırlanan gazetelerde yayınlamaya başladı.⁵ İstanbul'da faaliyetlerini sürdürün “Saâdet” adlı cemiyetle, Bakû'de bulunan özgürlükçüler encümeniyle irtibatı olan aynı doğrultudaki Meşhed Saâdet encümeninde görev alarak 1326 hk./1908 ayaklanmasından 1327 hk./1909 yılında meclisin topa tutulması dönemine kadar devam eden “Küçük İstibdat Dönemi” olarak adlandırılan dönemde arkadaşlarıyla birlikte *Horasan* gazetesini gizlice yayınlamaya başladı. İlk ulusal şiirlerini bu gazetede yayınladı.⁶

1328 hk./1910 yılında İran Demokrat Partisi ulusal hareketi öncülerinden **Haydar Ammuoğlu**'nin liderliğinde kurulduğunda bu partinin eyalet komiteleri arasına bulunan Bahâr, 1288 hş./1909 yılında bu partinin yayın organı niteliğindeki *Novbehâr* gazetesini yayınlamaya başladı. İran halkının gerçekleri görmesinde, uyanarak kimliğini kazanmasında önemli etkileri bulunan *Novbehâr* gazetesi, Söz konusu partinin siyasî görüşlerini yansıtan bir yayın organı olarak Rusya aleyhinde bir çizgi izlemesi nedeniyle bir yıl süren bir yayın hayatından sonra kapatıldı. Ancak Bahâr, söz konusu gazeteyi bu defasında 1290 hş./1911 yılında *Tâze Bahâr* adıyla yeniden yayınlamayı sürdürdü. 1330 hk./1912 yılında meclisin kapatılmasıyla birlikte bu yeni gazetesi de kapatıldı ve Bahâr, dokuz arkadaşıyla birlikte Tahran'a sürgün edildi.⁷

⁵ Âryenpûr, *Ez Sabâ Tâ Nîmâ*, II, 123-124; *Tanzserâyân*, I, 116; Yahakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, 31; Hatibî, Hasan, “Bahâr Muhammed Takî”, *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, Tahran 1384 hş., B/IV, 698.

⁶ Âryenpûr, *Ez Sabâ Tâ Nîmâ*, II, 124-125; Fereciyân, *Tanzserâyân*, I, 116; Muhammedî, *Ez Bahâr Tâ Şehriyâr*, I, 117; Yahakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, 31;

⁷ Burkaî, *Sohenverân-i Nâmî*, I, 585; Âryenpûr, *Ez Sabâ Tâ Nîmâ*, II, 124-125; Muhammed

O günlerde “Peyâm Be Vezîr-i Hârice-yi İngilistân: *İngiliz Dışişleri Bakanına Mesaj*” adlı kasidesini **Hablü’l-metîn**” adlı gazetede yayınlattı. 1294 hş./1915 yılında **Muhammed Velî Hân** kabinesinin yönetimde bulunduğu dönemde Bocnord’ta sürgünde kaldı. Aynı yılın son günlerinde Kum’a gitti ve oradan da Tahran’a gönderildi. ⁸

Tahran’a sürgün edilişinden bir yıl sonra Horasan halkı tarafından meclis üyeliğine seçilen Bahâr, hem mecliste ve hem de diğer siyasî çevrelerde özgürlük ve sosyal adaleti savunan yenilikçilik taraftarı arzularını dile getiriyor ve bu yoldaki çalışmalarını yoğun bir tempoyla sürdürüyordu. Son derece yetenekli olduğu gazetecilik birikimi de bu alandaki becerilerini artırıyor, kendisine yeni yollar açıyor, yeni pencereler aralıyordu. Tahran’da 1334 hk./1916 yılında “**Dânişkede**” adında bir cemiyet kurarak genç şair ve yazarları etrafında toplayan Bahâr, onlara kendi izlediği edebi tarzı benimsetti ve kendi ifadesiyle Farsça nazım ve nesirde kendine özgü bir ekol oluşturdu. Aynı zamanda *Novbehâr* dergisinin yayını üçüncü dönem olarak Tahran’da zaman zaman kapatılması yeniden açılması şeklinde sürdürdü. 1336 hk./1918 yılında cemiyetle aynı adı taşıyan **Dânişkede** dergisini çıkararak özellikle edebiyat alanındaki çalışmalarını daha da hızlandırdı. Söz konusu dergide cemiyete üye olan şair ve yazarların şiirleri, makaleleri ve onların görüşleri doğrultusunda yazılar yayımlanıyordu. İran edebiyat tarihinde önemli yeri olan bu dergi bir yıl kadar yayın hayatını sürdürmesine rağmen edebi çevreler, şair ve yazarlar üzerinde önemli ve yoğun bir etki bırakmıştır. ⁹

1299 hş./1920 ayaklanmasından sonra Bahâr, üç ay ev hapsinde tutuldu ve daha sonra da dördüncü dönem meclisine temsilci olarak seçildi. Bu dönemde ünlü din bilgini ve bir azınlık gurubu lideri **Seyyid Hasan-i Muderris** ile birlikte aynı saflarda mücadele veriyordu. Temel amaçları meşrutiyeti korumaktı. Öte yandan o günlerde Bahâr, Alman bilim adamı **Ernst Emil Herzfeld**’ten (ö. 1948) Pehlevice öğreniyordu. Yine bu dönemde önemli makaleleri ve şiirlerinin yanı sıra dördüncü dönem meclisinin tarihçesini de kaleme aldı. Beşinci mecliste, **Rızâ Hân** yönetiminin karşıtları arasında yer aldı. Onlar ve halkın önemli bir kısmı böyle bir cumhuriyetin sonuçta Rızâ Şâh diktatörlüğüne varacağı inancını taşımaktaydılar. ¹⁰

Tahran polisinin gizli raporlarına göre, Bahâr, 1301 hş./1922 yılında gözetim altında tutulmakta ve yönetim tarafından İngiliz hayranı olarak bilinmektedir. ¹¹ 1303 hş./1924 yılında mecliste yaptığı çok ateşli bir konuşma

İshâk, *Sohenverân*, I, 440; Fereciyân, *Tanzserâyân*, I, 116; Yahakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, 31; Kanar, *Çağdaş İran Edebiyatı*, 233-234; Hatîbî, Hasan, “Bahâr Muhammed Takî”, *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 698.

⁸ Fereciyân, *Tanzserâyân*, I, 117.

⁹ Burkaî, *Sohenverân-i Nâmî*, I, 585; Âryenpûr, *Ez Sabâ Tâ Nîmâ*, II, 332-333; Fereciyân, *Tanzserâyân*, I, 116; Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 473-474; Yahakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, 31; Hatîbî, Hasan, “Bahâr Muhammed Takî”, *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 699.

¹⁰ Hatîbî, Hasan, “Bahâr Muhammed Takî”, *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 299.

¹¹ Hatîbî, Hasan, “Bahâr Muhammed Takî”, *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 699.

sonrasında meclisten çıkarken kendisini ortadan kaldırmak isteyenlerin suikastine hedef olmaktan kurtulmuş, bu olayda kendisine çok benzeyen Kazvîn *Ra'd* gazetesi sahibi **Vâiz Kazvinî** kurşunlara hedef olmuştur. Bahâr'ın bundan sonraki hayatı zorluklarla geçmiş, hem siyasî ve hem de diğer alanlarda çeşitli sıkıntılarla yüz yüze gelmiştir. Defalarca hapse atılmış, sık sık olumsuzluklar yaşamış, ancak başı hep dik kalmış, bilim ve edebiyat alanında önemli eserlerini kaleme almaktan geri durmamıştır.¹²

Beşinci dönem meclisine Turşîz milletvekili olarak katılmış olan Bahâr, altıncı dönemde de Tahran'dan vekil seçilmiştir. Ancak bu dönemlerde meclisteki azınlık gruplar ile devlet arasında mücadeleler çok ileri boyutlara varmış ve tek başına bu azınlıktaki partilerin sözcülüğünü basın yoluyla yürüten Bahâr, zorunlu olarak siyasi arenadan çekilmek zorunda kalmıştır. Altıncı dönemin sonlarından itibaren Bahâr'ın bu alanda faaliyetleri tamamen kesilmiştir.¹³

Hapisten çıktıktan sonra Bahâr, bilimsel ve edebî çalışmalarını yoğunlaştırmış ve eserler vermeğe başlamıştır. 1307 hş./1928 yılında Tahran Dâru'l-Muallimîn'de İslâm öncesi İran edebiyatı dersi vermeğe başlamış, ancak birtakım çevrelerin kışkırtmalarıyla yine başlayan hapis ve sürgün hayatı bunu engellemiştir. Bu dönemde hapiste yazdığı kasidelerinde şiddetli eleştirilerde bulunmuş ve hapisten çıkartılmasını istemiştir. Bu derslerine 1313 hş./1934 yılında yeniden dönme imkânı bulan Bahâr'ın ekonomik açıdan iyi bir durumda olmadığını gören kültür bakanı Yahyâ Hân İtimâduddevle Karagozlu kültür bakanlığı için evinde birtakım çalışmalar yapmasını önermiş ve o da bunu kabul ederek önce *Târîh-i Sîstân*'ı daha sonra da *Mucmelu't-tevârîh vel-kasas* ile **Muhammed-i Avfi**'nin (ö. 635/1238) *Cevâmî'u'l-hikâyat*'ını çok güzel bir şekilde tashih ve şerh ederek kültür bakanlığına sunmuştur. Bu dönemde metin tashihleri, Pehlevî dilinden Farsça'ya çeviriler, **Sebkşinâsî** adlı ünlü eseriyle, *Şahnâme*'ye dayalı olarak kaleme aldığı **Ahvâl-i Firdevsî**'yi hazırladı. 1316 hş./1937 yılında Fars edebiyatı doktora dönemi dersleri okutma görevini aldı. Daha sonra hem Dânişserâ-yi Âlî'de ve hem de Edebiyat Fakültesi'nde Fars dilinin geçirdiği evreler ve gelişimi hakkında dersler vermeğe başladı. Bir süre sonra da edebiyat fakültesinde resmen ders vermeğe başladı ve ömrünün sonuna kadar da bu dersleri devam etti.¹⁴

Aynı dönemlerde divanını yayınlama amacıyla başladığı çalışmalarının bir kısmını tamamlayıp ilk cildini matbaaya verdiğinde yine birtakım çevreler Bahâr'ın divanını gizli bir şekilde basmaya çalıştığı, içerisinde genel huzur ve devlet aleyhinde birtakım kısımlar bulunduğu şikâyetiyle baskı altında ve psikolojik açıdan rahatsız ettiler. Divanın basılan kısmına el konuldu ve

¹² Fereciyân, *Tanzserâyân*, I, 116-117.

¹³ Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 474.

¹⁴ Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 475; Sapanlû Muhammed Ali, *Çehar Şair-i Âzâdî*, Tahran 1369 hş., s. 353-360; Hafîbî, Hasan, "Bahâr Muhammed Takî", *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 700.

baskısı yarıda durduruldu. 1312 hş./1933 yılı Nevruz günü sabahı hiç gerekçesiz olarak şair, evinde tutuklanarak hapse gönderildi. Beş ay hapistede kaldıktan sonra İsfahan'a sürgüne gönderildi. Orada bir yıl en kötü şartlarda hapis hayatı yaşadı. ¹⁵

Bahâr, bu hapis ve sürgün yılları döneminde çok sayıda şiir yazdı. Gördüğü zulümleri ve haksızlıkları kalemiyle okurlarına aktardı. Bunlara: "Heft Sîn", "Şekve ve Tefâhur", "Ez Zindân", "Nâle-yi Bahâr der Zindân", "Bahâr-i İsfahan", "Şekvâiyye", "Peyâm Be Yârân-i Tahrân" ve "Heber Nedârî" isimli kasideleri örnek verilebilir. Ancak bunların hiç biri şairin kurtuluşuna sebep olamadı. Bununla birlikte dostlarının tavsiyeleriyle yazmış olduğu bir şiiri Şah'a gönderince bu kez de Şah tarafından Tahrân'a geri çağrıldı. ¹⁶

Rızâ Şah'ın henüz görevde bulunduğu 1318 hş./1939 yılında Bahâr'ın en yakın dostları güncel olaylar ve ülkenin gelişmesi yolundaki çalışmalarını dile getiren şiirler yazmasını istediler o da bu isteği yerine getirdi. Söz konusu şiirler çok beğenildi, en önemli yayın organlarında yayınlandı. Bahâr hakkında yetkililerin düşüncelerini de önemli ölçüde değiştirdi. Rızâ Şâh hayatta olduğu sürece Bahâr hem mensur ve hem de şiir dalında eser vermeğe devam etti. Siyasi kargaşaların olmadığı, huzurun egemen olduğu bu dönemler Bahâr'ın en verimli çağı olarak görülmektedir. Yine bu dönemde klasik dönemlerde yazılmış önemli Farsça eserleri tashih ederek yayınladı. Bunlar arkasında; *Şerh-i Hâl-i Mânî*, *Yâdgâr-i Zerîrân*, *Direht-i Âsûrîk* gibi eserleri Farsça'ya çevirdi. Kendi ifadeleriyle de bu dönemlerde kaleme almış olduğu en önemli eseri üniversitede ders verdiği notlarını da içerisine alarak hazırladığı *Sebkşinâsî* adlı üç ciltlik eserdir. ¹⁷

Bu dönemde Tahrân ve İsfahan'da söylemiş olduğu "habsiyye" ve "şekvâiyye" türündeki şiirleri dışında kaleme almış olduğu şiirlerinin çoğu, güncel gelişmeler, hasbihaller ve tabiat tasvirlerini konu almaktadır. Şair bu dönemde edebî faaliyetlerini sürdürmüş ve siyasî içerikli olmayan eserler vermiştir. Bu dönemde kaleme almış olduğu güzel şiirler arasında; "Râz-i Tebîet", "Morğ-i Şebâheng", "Kârnâme-yi zindân" ve birkaç gazeli örnek olarak verilebilir. Özellikle çağdaş Fars şiirinin en iyi sanat eseri örneklerinden biri olarak kabul edilen Morğ-i Şebâheng'de şair, korkunç karanlık bir geceyi tasvir etmektedir. Bu gece bütün ülkeyi gölgesi altına almış, şair de çocuklarına bu karanlıktan korkmamaları gerektiğini aydınlık sabahlar ve korkusuz gelecekle ümidiyle onunla mücadele etmeleri gerektiğini salık vermektedir. ¹⁸

1320 hş./1941 yılı Şehrîver ayında **Rızâ Şâh**'ın yönetimden uzaklaşmasıyla kendisi için sanat ve sosyal alanda yepyeni bir dönemin başladığı inancını

¹⁵ Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 475.

¹⁶ Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 475.

¹⁷ Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 476.

¹⁸ Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 476-477.

edinen Bahâr, yeniden siyasî ve sosyal faaliyetlerine başladı. 1308-1320 yılları arasında on iki yıl köşesine çekilip edebiyat araştırmalarına zaman ayırdıktan sonra yeniden siyaset ve edebiyat dünyasına döndü. Yeni Şâh'a öğütler de içeren "Hubbu'l-vatan: *Vatan Sevgisi*" adlı kasidesini yazdı. *Novbehâr* gazetesini yeniden yayınladı. Önceleri *Mehr-i Îrân* gazetesinde tefrika halinde yayınlayarak daha sonra bastıracağı *Târîh-i Muhtasar-i Ahzâb-i Sîyâsî* adlı eseriyle *Şerh-i Hâl-i Muderris*'i kaleme aldı. Eleştirel ve reform içerikli makalelerini *Yağmâ* dergisinde yayınladı.

Ömrünün son döneminde hararetle bir Rusya taraftarı olan Bahâr, 1322 hş./1943 yılında İran-Rusya Kültürel İlişkiler Encümeni kurulur kurulmaz onun üyesi oldu. Uzun süre bu encümenin edebiyat şubesinin müdürlüğünü yaptı. Encümenin ilk kongresi nedeniyle yazdığı bir şiirinde Sovyetler Birliğine olan ilgisini dile getirmekten çekinmedi:

Bari gizlemeyeyim bize doğru

Gelen her feyz kuzeyden gelir. ¹⁹

1324 hş./1945 yılında Rus Azerbaycanı'na bir seyahatte bulunan Bahâr, söz konusu ülkenin yirmi beşinci bağımsızlık yıldönümü kutlamalarına katıldı. Duygularını "Bahâr-i Baku" adlı ünlü kasidesinde dile getirdi. Birinci İran Yazarları ve Şairleri Kongresi'nde kültür bakanı olarak bulunan Bahâr, 1328 hş./1949 yılı Mordâd ayında Barış taraftarları Encümeni'nin başkanlığına getirildi. Hasta olduğu o günlerde Menuçehrî'nin ünlü bir kasidesini örnek alarak dünya milletlerinin barış ve kardeşlik özlemiyle dopdolu Ceğd-i Ceng adlı kasidesini yazdı. ²⁰

1322-1326 hş./1943-1947 yılları arasında İran-Rusya kültürel ilişkiler kurumu edebî komisyonu başkanlığı görevini yürüten Bahâr başkanlığında İran yazarları ilk kongresi 1324 hş./1945 yılında yapıldı. Aynı zamanda bu dönemde **Kivâmussaltana** (ö 1334/1955) hükümetinin kültür bakanlığı görevini de yaptı. Ancak birkaç ay sonra Azerbaycan konusunda aralarında çıkan anlaşmazlık gerekçesiyle bakanlık görevinden istifa etti. 1326 hş./1947 yılında tahran milletvekili seçildi. Demokrat Parti genel başkanı oldu. Ancak yakalandığı hastalık sebebiyle bu görevlerini yürütemedi ve tedavi için İsviçre'nin Lozan şehrine gitti. "Lozaniyye" adlı ünlü kasidesini orada kaleme aldı. Buradan yazdığı hatıraları ve özellikle **Muctebâ-yi Mînovî**'ye gönderdiği mektupları önemlidir. 1329 hş./1950 yılında Barış yanlısı İranlılar cemiyeti Bahâr'ın başkanlığında toplandı. 1330 hş./1951 yılında hayata veda etti. ²¹

Bahâr'ın meşrutiyet dönemi sosyal içerikli kasideler yazan, milli duyguları dizelerine aktaran, özgürlük taraftarı şiirler yazan, Fars şiirine ve özellikle de

¹⁹ Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 480.

²⁰ Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 480-481.

²¹ Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 477; Hatibî, Hasan, "Bahâr Muhammed Takî", *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 700.

kaside yazımcılığına yeni bir kan veren en büyük şair olduğu kabul edilmektedir. Onun “Demâvend” adlı kasidesi Fars şiirinin şaheserleri arasında yer almaktadır. Ancak klasik dönem Horasan şairleri tarzındaki dizeleri yer yer gündemde olmayan, artık kullanılmayan kelime ve terkiplere yer vermesi nedeniyle şiirinin akıcılığı ve sadeliğini gölgelemektedir.²²

Bahâr kendisi de “Demâvend” adlı kasidesini yazmakla ne denli büyük, zor ve zor bir iş yaptığının farkındaydı. Bu şiirini kaleme alırken Selçuklu döneminin ünlü şairi **Nâsır Husrev**’i (ö. 481/1089) ve onun “**Zend u Pâzend**” adıyla ün kazanmış olan kasidesini örnek almıştı. Nâsır Husrev de gücü yettiğince kasidelerini hem bahirleri, hem kafiyeleri hem de anlamsal özellikleri ve kullandığı kavramlar ve kelimeler açısından başkalarının şiirlerinden seçilir olabilmesine son derece gayret eden şairlerdendi. Bu konuda önemli ölçüde başarılı olmuştur.²³

Edebi eleştirilenler tarafından çağdaş Fars şiirinin en büyük şairi olarak kabul edilen Bahâr, hem manzum ve hem mensur eserler dalındaki üstün yetenekleri, metin tashihi ve makaleleri, yazma nüshalar üzerindeki çalışmalarıyla çağdaş İran edebiyatının en parlak yıldızlarından biridir de.

Saîd-i Nefîsî, Bahâr ile ilgili olarak şunları söyler: “*Ben yaklaşık otuz yılı Bahâr ile çeşitli konularda ilişkilerde bulundum. Çoğu zaman birlikte edebî ve sosyal içerikli ortak çalışmalarımız ve araştırmalarımız, sosyal faaliyetlerimiz oldu. Cesaretle söyleyebilirim ki, o çağımızın en güzel ve isabetli tesbitlerde bulunabilen, yaratılıştan yenilikçi bir yapıda bulunuyordu. Gönlü ülkesinin ve halkının gelişen dünyadan, ileri medeniyetlerden geride kalmamasını en derinliklerinden istiyor bütün çalışmalarını bu doğrultuda gerçekleştiriyordu.*”²⁴

• 2. Eserleri

Bahâr, daha önce sözü edilen gazeteler ve dergilere ek olarak hem manzum ve hem mensur önemli eserler kaleme almıştır.

- 1- *Çehâr Hitâbe*, Tahran 1305 hş.
- 2- *Zindegâni-yi Mânî*, Tahran 1313 hş.
- 3- *Ahvâl-i Firdovsî*, İsfahan 1313 hş.
- 4- *Sebkşinâsî/Târîh-i Tatavvur-i Nesr-i Fârsî*, Tahran 1326 hş., I-III.
- 5- *Târîh-i Muhtasar-i Ahzâb-i Sîyâsî*, Tahran 1321hş., I-II.
- 6- *Destûr-i Penc Ustâd*, Tahran 1329 hş.
- 7- *Şi’r Der Îrân*, Tahran 1333 hş.
- 8- *Târîh-i Tatavvur Der Şi’r-i Fârsî*, Tahran 1334 hş.
- 9- *Dîvân-i Eş’âr*, Tahran 1335 hş.
- 10- *Firdovsînâme-yi Bahâr*, Tahran 1345 hş.
- 11- *Risâleî der Ahvâl-i Muhammed b. Cerîr-i Taberî*

²² Ferîdverdi, Husrev, *Der Bâre-yi Edebiyyât ve Nakd-i Edebî*, Tahran 1363 hş., s. 143.

²³ İttihâd, Hûşeng, *Peşûhişgerân-i Muâsir i Îrân*, Tahran 1379 hş., II, 107.

²⁴ Burkaî, *Sohenverân-i Nâmî*, I, 585.

- 12- *Bahâr Ve Edeb-i Fârsî* (Bahâr'ın çeşitli gazetelerde ve dergilerde yayınlanmış yüz makale).
 13- *Gulşen-i Sabâ*, Tahran 1313 hş.
 14- *Târîh-i Sîstân*, Tahran 1314 hş.
 15- *Mucmelu 't-tevârîh ve 'l-Kasas*, Tahran 1318 hş.
 16- *Cevâmi 'u 'l-hikâyât*, Tahran 1324 hş.
 17- *Târîh-i Bel'amî*, Tahran 1341 hş.

Bunların dışında Bahâr, *Enderzhâ-yi Mârispendân* ile *Yâdgâr-i Zerîrân* adlı klasik dönemlerin önemli yapıtını Pehlevîce'den Farsça'ya çevirmiştir.

• 3. Bahâr'ın düşüncesi ve şiiri

Bahâr, Abdhuseyn-i Zerrînkûb'a göre, düşüncelerinde değişken bir yapıya sahip, birbirinden farklı tavırlar gösteren ve sabit düşüncesi olmayan biridir. Meşrutiyet devrimi sürecinde çok parlak bir geçmişiyile, kalemiyle ya da diliyle çok önemli hizmetlerde bulunmuş olmasına ve yenilikçilik düşüncelerine sahip olmasına rağmen, meşrutiyetin ikinci döneminden itibaren özellikle partileşme sürecinin başlamasıyla birlikte özgürlükçüleri etkisiz hale getirmeyi, İngiliz nüfuzunu İran'da güçlendirmeyi hedefleyen **Vusûkuddevle**'nin (ö. 1329 hş./1950) ciddi taraftarları arasında yer almaya başladı. Divanındaki çok sayıda şiir onun övgüsünde yazılmıştır.²⁵

Kendi ifadeleriyle Bahâr, yirmi yıl Kıvâmussaltana'yı öven şiirler yazmış, hatta onun övgüsünü konu alan bağımsız bir kitap kaleme almıştır. 1324 hş./1945 yılında da onun kabinesinde bakan olarak görev almıştır. Bahâr'ın bu iki kardeş ile geçmişe dayanan dostlukları korumak amacıyla bazı gerçekleri bile tahrifi ve özgürlükçüler hareketinin değerini düşürmesi, edebiyat eleştirmenlerine göre, İran'ın bu özgür şairinin hayatında kara leke olarak kalmıştır.

Bir "bazgeşt-i edebî: *geriye dönüş tarzı*" şairi olarak daha çok eski şairlerin üslubunu taklit etmiş ve onların dilini kullanmış olan Bahâr'ın *Divan*'ı 1956-1957'de iki cilt halinde basılmıştır. Bahâr'ın şiiri iki devreye ayrılabilir: Gençlik yıllarında Horasan büyüklerini, din adamlarını, **Muzafferüddîn Şah** ve **Muhammed Şah**'ı övmüş, **Ferruhî**, **Menuçehrî**, **Muizzî**, **Rudekî** ve **Nâsır-ı Husrev** gibi şairlerin tarzını izlemiştir. Meşrutiyetten sonra özgürlükçülerin safına katılınca şiirlerinde "özgürlük" ve "vatan" konuları da yer almaya başlamıştır. Bahâr'ın Tahran'ın fethinden birkaç hafta önce müstezad kalıbında yazdığı ve Horasan gazetesinde yayınladığı şu şiiri İran toplumunun sosyal durumunu göstermesi bakımından önemlidir:²⁶

"İran şahına özgürlükten söz etmek hatadır.

İran'ın işi Allah'a kalmış.

İran şehinşahının dini, dinlerden ayrı!

İran'ın işi Allah'a kalmış.

²⁵ Âryenpûr, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, III, 478.

²⁶ Âryenpûr, *Ez Sabâ Tâ Nîmâ*, II, 129-130; Kanar, *Çağdaş İran Edebiyatı*, s. 234.

*Şah sarhoş, emir sarhoş, zabıt sarhoş, şeyh sarhoş.
Memleket elden gitmiş.
Her an sarhoşların yüzünden fitne ve kargaşa çıkmada.
İran'ın işi Allah'a kalmış.
Her an istibdat denizinden yükselmede.
Can yakıcı dalgalar.
Bu dalgalanmadan halkın gemisi bela girdabında.
İran'ın işi Allah'a kalmış.
Ne varsa bizim gösterişsiz, yakışsız boyumuzdandır.
İran'ın işi Allah'a kalmış.* ²⁷

Vatan kavramı Bahâr'ın şiirlerinde önemli bir yer tutar. 1910 yılında şu tasnifinde vatan kavramını işlemiştir:

“Bilmiyorum neden harap oldun vatan?
Yabancı askerinin yeri oldun vatan.
Sen hepimizin mumuydun vatan can.
Neden diğerlerinin mumuna kelebek oldun vatan?
Sen benim azizimsin; sen gül bahçesinin gülüsün.
Neden böyle düşküncü efsaneleştin vatan?
O ne güzel gündü! Sevinçliydin; gülüyordun vatan.
Düşmanın pençesini, dişini kırdın vatan?!
Başın yüceydi. Yazık, yazık vatan!
Zavallıların haline düştün vatan!
Vatan can! Ey vatan can! Ey vatan!
Canım benim. Gönlümün şifası, yanan kalbimin devası.
Benim cefakar, inleyen ve perişan anam.
Hemşirem, sallanan beşiğim.
Ana şefkatli, ruhun aşinası vatan.
Neden çocuklarına yabancı kaldın vatan?
Rus ve İngiliz'den bize zulüm gelir.
Her taraftan üzüntü ve dert saldırmakta bize:
Kinlerinden toprağımıza ayak bastılar.”

Bahâr şiirde her türlü yeniliği kabul eder, ancak eski usul ve ölçülerin kalmasını şart koşar. Böylece eski ile yeniye birbirine bağdaştırmaya çalışır. Eski şiirde kullanılan bütün kelime, deyim ve mazmûnları yeni şiirlerinde de kullanır. Ama bunun yanında şiir alanında meydana gelen yeniliklere de yabancı kalmaz. ²⁸

Saîd-i Nefisî'ye göre Bahâr'ın şairlik dönemi üç ayrı devrede incelenebilir. İlk devrede, daha çok klasik dönem şairlerini taklit etmiştir. İkinci devresinde, klasik tarzdan ayrılmak, eski şiir tarzıyla bağlarını koparmak istemiştir. Şiddetli bir sarsıntı geçirmiş ve bütün bunlar yenilikçilik ideali ve bu yoldaki faaliyetlerinin etkisinde gerçekleşmiştir. Ancak bu tarzda önemli eserler ortaya koyamamıştır. Daha sonraları aşırı yenilikçilik tarzını bırakarak şaheser

²⁷ Âryenpûr, *Ez Sabâ Tâ Nimâ*, II, 129-130; Kanar, *Çağdaş İran Edebiyatı*, s. 234-235.

²⁸ Kanar, *Çağdaş İran Edebiyatı*, s. 235-236.

yapıtlar ortaya koymuştur. Üçüncü devresinde bütün bu amaçlarına sonuçta ulaşmış ve özgün tarzını bulmuştur.²⁹

Bazı edebiyat eleştirmenleri, **Abdurrahmân-i Câmî**'den sonra Fars edebiyatında sözün akıcılığı, insicamı, doğallık ve kapsamlılığı açısından Bahâr gibi bir şair yetişmediğini iddia ederler. Eğitimini modern tarzda almamış olmasına rağmen Bahâr, eski edebî ve bilimsel miras üzerindeki derin inceleme yeteneği, güçlü hafızası ve üstün yetenekleri yardımıyla yaşadığı ve daha sonraki dönemlerde en büyük araştırmacıların sözlerine ve yazılarına güvenecekleri seviyede eserler verdi. Arapça'yı çok iyi bir düzeyde, Fransızca ve İngilizce'yi de çeviriler yapacak düzeyde bilmekteydi. Klasik dönem şairlerinin divanlarını dikkatle okuması zihin dünyasında, şiirlerinde kullanacağı kelimeler ve bileşiklerde mazmûn üretmede kendisine önemli ölçüde yardımcı olmuştur. İrticali konuşmada son derece yetenekli olan şairin çocuk denecek yaşlarda şiir yazmaya başlaması da birtakım çevrelerde kiskanılacak derecelerde bir rekabet oluşmasına neden olmuştur.³⁰

Bahâr, şiirde asıl önemli olması gerekenin içerik ve mazmûnlar olduğunu, lafız ve kalıpların ikinci dereceden önemli olduğunu benimseyen şairlerdendir. Klasik Fars şiirinin vezinleri ve şiir kalıplarına son derece bağlıdır. Şiirlerini her zaman aruza bağlı olarak kaleme almıştır. Daha çok kaside dalında duygularını dizelerine aktarmıştır. Özel yetenekleri ve tarzına göre birtakım değişiklikler yapsa da kasideleri genellikle Horasan tarzında dır. Bazı kasidelerinde klasik Fars şairlerinden ünlü kaside ustaları arasında yer alan **Ferruhî**, **Cemâluddîn Abdurrezzâk**, **Menûçehrî** ve **Senâî** gibi ünlü isimleri vezin ve kafiyede taklit etmiştir. Ancak bu tür şiirlerinde de yenilikler yapmış, birtakım yabancı kelimeleri şiirin klasik özellikleri ve genel dokusuna zarar vermeden yeni anlamlarla işlemiştir.³¹

Kasideleri; siyasi ya da sosyal eleştiri, Peygamber ve ehl-i beytin övgüleri, menkıbeleri ve onları konu alan mersiyeler, tasvir, öğüt ve tasavvuf gibi konulara yer vermektedir. Bazen de zaman ya da ortamın gereğince veya hapisten kurtulmak için övgü konulu şiirler yazmış, onlarda da Ferruhî tarzında çok güzel teşbîbler ve tağazzüller ortaya koymuştur. Kasidelerinde bunlar dışında konulara da yer veren Bahâr'ın dili oldukça sade, kolay anlaşılır ve akıcıdır.³²

Mesnevilerinde de özgün tarzı kendisini belirgin olarak göstermektedir. Kısa ve uzun şiirlerden oluşan mesnevilerinin sayısı seksenden fazladır. Bunlar arasında **Senâî**'nin **Hadîka**'sı, **Firdevsî**'nin **Şahnâme**'si ve **Câmî**'nin **Sobhetu'l-ebâr**'ı vezinde söylemiş olduğu mesnevileri, daha çok dikkat çekmektedir. Söz konusu mesnevilerinde bu şairlerin tarzlarına oldukça

²⁹ Burkaî, *Sohenverân-i Nâmî*, I, 586

³⁰ Hatîbî, Hasan, "Bahâr Muhammed Takî", *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 700.

³¹ Hatîbî, Hasan, "Bahâr Muhammed Takî", *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 701.

³² Hatîbî, Hasan, "Bahâr Muhammed Takî", *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 701.

yaklaşmaktadır. Mesnevilerinde daha çok; dini temalar, öğüt, nasihat, vatan, millet, eleştiri, tartışma, övgü ve yergi, şekvaiyye, kısa öyküler yer almaktadır. Bu eserlerinde bazı yabancı şairlerden çevirilere de yer vermektedir. “**Sakinâme**”, “**Enderz be Şâh**”, “**Goftugû**”, “**Kulbe-yi Bînevâ-yi Bahâr**”, adlı mesnevileri çok ünlüdür.³³

Bir gazel şairi olmayan, bu konuda iddiası da bulunmayan Bahâr, gazellerini bir hobi olarak yazmıştır. Gazelleri arasında ünlü Fars gazel ustalarının aynı türdeki şiirleriyle mukayese edilebilecek olanlar çok değildir.³⁴

Diğer şiir türlerinde de yeteneklerini denemiş olan Bahâr, o türlerde de önemli eserler kaleme almıştır. Bunlar arasında; musammatlar, terki-i bendler, terci-i bendler, kıt’a ve dobeytiler yer almaktadır. Bunların bir kısmında mazmûn ve kalıpları açısından klasik tarzın biraz dışına çıkmış ve birtakım yenilikler eklemiştir.³⁵

Bahâr’ın şiirlerinde göze çarpan önemli özelliklerden biri de tazmîn’dir. Bu konuda da çağdaşlarından önde yer almaktadır. “Morğ-i Seher” gibi tasnifleri, Horasan lehçesinde kaleme almış olduğu “Behişt” ve mustezâtları şairin şaheser yapıtları arasında yer almakta, şiirin hemen her türünde üstün yeteneklerini sergilemektedir.

Hiç bir edebi ekolle sınırlandırılmayacak bir tarza sahip olan Bahâr, gazeteci, yazar, şair, tarihçi, araştırmacı, çevirmen, siyasî ve sosyal eleştirmendir. Edebiyatın çeşitli alanlarında birtakım eserleri Farsça’ya çevirmiş, çeşitli bilim dallarında araştırmalarda bulunmuş, değişik konularda çok sayıda makale; kaside müstezad, gazel, kıta, mesnevi, rubai gibi kalıplarda şiirler yazmıştır.

Ölümünden birkaç yıl sonra Tahran’da basılan divanı kaside, gazel, mesnevi, musammat, terci-i bend, terki-i bend, mustezad, tasnif ve diğer bazı türlerde kaleme alınmış şiirlerinden oluşmaktadır. Şiirleri, eski-yeni, klasik-modern, sosyal, vatan sevgisi, ahlaki şiirler olmak üzere çok renkli ve çok türlümlük arz eder.³⁶

Astân-i Kuds’un melikuşsuarası olduğu gençlik dönemlerdeki şiirleri daha çok dinî günlerde ve törenlerde söylenmiş olan övgü, menkıbe ve mersiye konulu dizelerden oluşur. Bu şiirlerinde şair kendisinden önceki ünlü şairlerin yolunu izlemiştir. Divanında **Ferruhî**, **Menuçehrî**, **Nâsır Husrev**, **Mes’ûd-i Sa’d**, **Zahîr-i Faryabî** ve **Enverî** gibi şairlerin aynı vezin ve kafiyelerinde şiirler göze çarpmaktadır. Özellikle kıtalarında ahlaki ve sosyal konulu dizeler yer almaktadır. Bu tür şiirlerinde de daha çok **Nizâmî**, **Abdurrahmân-i Câmî** ve **Senaî** gibi şairlerin şiir tarzları taklit edilmiştir. Ancak bu şiirlerde görülen birtakım yenilikler ve sadelikler, kalıpların ve vezinlerin eskiliğini bir

³³ Hatîbî, Hasan, “Bahâr Muhammed Takî”, *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 701.

³⁴ Hatîbî, Hasan, “Bahâr Muhammed Takî”, *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 701.

³⁵ Hatîbî, Hasan, “Bahâr Muhammed Takî”, *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, B/IV, 701.

³⁶ Yahakkî, Çun Sebû-yi Teşne, s. 34.

dereceye kadar perdelemektedir. Musammatları, Menuçehrî'nin aynı türdeki şiirlerinin başarılı örneği olarak kabul edilirken, habsiyye türündeki şiirleri de **Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân**'ın acı dolu habsiyye şiirlerini andırmaktadır.³⁷

Bahâr, aşk ve gazel şairi olmadığı için Aşk şiirleri ve gazel tarzında o kadar başarılı değildir. o, her şeyden önce bir kaside şairi olarak bilinmelidir. Hatta o, Fars şiiri mazmûnlarının, içeriği ve tarzlarının büyük ve köklü zorunlu bir değişimle karşı karşıya olduğu bir dönemde kasidenin unutulmaya yüz tutmuş kalıplarını yeniden Horasan tarzı şairleri tarzlarıyla canlandırmış en son başarılı söz ustasıdır.³⁸

Ancak meşrutiyetten sonra kendisinin de özgürlükçüler safında yer almasıyla birlikte artık şairlik yeteneğini, kaside ve diğer şiir türlerinde kaleme aldığı şiirlerini yeni şekilleriyle devrim ve özgürlüğün hizmetine adanmıştır. Bu dönemde kaleme almış olduğu şiirler oldukça heyecanlı, sıcak ve samimi duygularla doludur. Şair mesaj yüklü bu şiirlerinde sömürgeci siyaset izleyen güçlerle amansız bir mücadeleye girişir ve İran halkının yaşadığı sıkıntıları, dertleri, kızgınlığı, kendisine kastedenlere karşı beslediği kını, nefreti ve bütün bunların karşısında eli bağlı olarak çaresiz kalışı gibi konuları ön plana çıkararak halkın sıkıntılarını dizeleriyle paylaşmaya çalışır. Devrimi ve özgürlük taraftarlarını şiirlerinde över. Halkına ve devletine ihanet içerisinde bulunanları eleştirerek halkın bizzat sosyal ve siyasî konularla ilgilenmesini ve davasına sahip çıkarak sahneye inmesini vurgular.³⁹

Bahâr'ın bir diğer önemli özelliği de klasik şairlerin yolunu izlemesine rağmen şiirini halkın istekleri ve arzuları doğrultusunda kullanabilmiş olması ve sesini yaşadığı çağın sıkıntıları ve problemleriyle karşı karşıya bulunan halkın bu sorunlarını çözme yolunda yükseltebilmiş olmasıdır.

Şiirlerinin özellikle de gençlik yıllarında Meşhed'de kaleme almış olduğu bir bölümünde dinî temalar kendisini göstermektedir. Bu tür şiirlerinde hurafelerle yoğun bir mücadele içerisinde bulunurken, hurafecileri alaya almaktadır. Onun "**Nekîr u Munker**" ve "**Cehennem**" adlı şiirleri bu türdendir. Bahâr, **Arif-i Kazvinî**'nin ünlü olduğu bir tarz olan Tasnif'de de denemeler yapmış ve bu alanda da "**Morğ-i Seher Nâle Ser Kon**" gibi başarılı örnekler vermiştir.⁴⁰

Bahâr'ın şiirlerinde en güzel iki konu olarak neler seçilebilir sorusuna verilecek cevap "**özgürlük**" ve "**vatan**" olmalıdır. Onun İran kültürü ve tarihine olan yakın ilgisi ve bu alandaki yoğun birikimi, eski İran'a bağlılığını son derece artırmıştır. Pehlevî dilini öğrenmesinin amacı da bu arzusu olsa gerek. Divanı kısaca özetlenecek olursa klasik Fars edebiyatının en son değerli örneğidir denilebilir.⁴¹

³⁷ Yahakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 34.

³⁸ Âryenpûr, *Ez Sabâ Tâ Nimâ*, II, 125-126; Yahakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 34-35.

³⁹ Âryenpûr, *Ez Sabâ Tâ Nimâ*, II, 126-127.

⁴⁰ Yahakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 35.

⁴¹ Yahakkî, *Çun Sebû-yi Teşne*, s. 35.

Bahâr'ın şiirlerinde çeşitli vesilelerle İranla ilgili vermiş olduğu bilgiler, İran'ın hem kültürel, sosyal adalet, siyasi ve sosyal açılardan parlak dönemlerini, mutluluklarını ve zaferlerini ve hem de talihsizliklerle karşı karşıya bulunduğu dönemleri ele almaktadır. Bahâr'ın şiirlerinin yazıldığı tarihlerde divanında belirtilmektedir. Bu durum araştırmacıların işini kolaylaştırmakla birlikte tarih sırasına göre kronolojik olarak dizildiklerinde şairin düşünce dünyasındaki iniş-çıkışları kolayca gözler önüne sermektedir. Çağdaş Fars edebiyatının en büyük özgürlük şairleri arasında yer alan Bahâr'ın şairlik dönemi, ülkesini ve halkını kurtarmak için birtakım vatansever özgürlükçü tarafından heyecanlı çalışmaların yürütüldüğü dönemlere rastlamaktadır. Yabancı nüfuzu ve tecavüzüyle, haddini aşan despot, kendinden başkasını düşünmeyen yöneticilerin zulümleriyle, İran'ı yoksulluk, bozgunculuk ve gerilemeye mahkum etmiş çevrelerle mücadeleyi hedef edinmiş, Tebriz, Tahran, İsfahan ve Meşhed olmak üzere her bölgede zorbalarla mücadeleye adanmış gruplardır bunlar. İşte tam bu dönemde gençlik dönemini yaşayan Bahâr da milleti ve vatanının haysiyetini, bağımsızlığını savunmak için ayağa kalkmış ve bağımsızlığın milleti için tek kurtuluş yolu olduğunu haykırmaya başlamıştır.⁴²

KAYNAKÇA

- Âryenpûr, Yahyâ, *Ez Sabâ Tâ Nîmâ*, Tahran 1372 hş. I-II.
 Âryenpûr, Yahyâ, *Ez Nîmâ Tâ Rûzgâr-i Mâ*, Tahran 1374 hş.
 Burkaî, Seyyid Muhammed Bâkır, *Sohenverân-i Nâmî-yi Mu'âsir*, Tahran 1373 hş., I-VI.
 Fereciyân, Murtazâ-Necefzâde, Bârfurûş Muhammed Bâkır, *Tanzserâyân-i Îrân*, Tahran 1378 hş., I-III.
 Muhammedî, Hasan Alî, *Ez Bahâr Tâ Şehriyâr*, Tahran 1375 hş.
 Ferşidverd, Husrev, *Der Bâre-yi Edebiyyât ve Nakd-i Edebî*, Tahran 1363 hş.
 Hatibî, Hasan, "Bahâr Muhammed Takî", *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm*, Tahran 1384 hş., B/IV, 698.
 Sapanlû Muhammed Ali, *Çehar Şair-i Âzâdî*, Tahran 1369 hş.
 İttihâd, Hûşeng, *Peşûhişgerân-i Muâsir i Îrân*, Tahran 1379 hş., I-VI.
 Kanar, Mehmet, "Bahâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, IV, 469-470.
 Kanar, Mehmet, *Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul 1999.
 Muhammed İshâk, *Sohenverân-i Nâmî-yi Îrân Der Târîh-i Mu'âsir*, Tahran 1363 hş. I-VI.
 Yahakkî, Muhammed Ca'fer, *Çun Sebû-yi Teşne/Edebiyyât-i Mu'âsir-i Fârsî*, Tahran 1379 hş.
 Zerrînkûb, Abdülhuseyn, *Ez Guzeşte-yi Edebî-yi Îrân*, Tahran 1375 hş.
 Zerrînkûb, Abdülhuseyn, *Bâ Kârvân-i Hulle*, Tahran 1372 hş.

⁴² Zerrînkûb, *Bâ Kârvân-i Hulle*, s. 373.